

EXPLICACIÓ I OFRENA

Era propòsit meu encapçalar aquest llibre amb un altre títol: *La conya*. Reconec que no en sabia trobar cap altre que encaixés tan encertadament amb el meu propòsit. ¿Pobresa del nostre lèxic? Més aviat crec que ens trobem davant el repetit fenomen que certes paraules, quan han passat pels viaranys i encerclaments del llenguatge viu de l'home del carrer i han resistit —sublimant-se— el pas de centúries, són les que més poden encertar de ple en el que volem dir. Si són indefinibles, són les que més permeten definir. Ho han donat tot.

Però he temut a darrera hora que, per a algú, el mot conservaria encara ressò de renec i s'hi podria trobar alguna intenció escandalitzadora. O bé un recurs per cridar l'atenció. Penseu, només, que en el nostre país i pertot arreu —a les masies, als tallers o a l'oficina, pel carrer, als tramvies, als bars, a les casernes— el sentim dir sense escarafalls i, fins i tot, amb una certa benvolença. I —almenys jo— tinc la seguretat que els qui el pronuncien en el moment adient són gent que tenen sense saber-ho allò que els francesos en diuen *esprit* i que, a més, a l'hora d'una malvestat o d'una revolució, formen part de la petita legió que encara és incapaç de matar una mosca.

No hi ha cap frase, cap mot, que no tingui un origen concret. No fa gaire que un amic m'explicava el motiu d'una dita que en la nostra època i en el nostre temps havia fet forrolla: «¡Endavant les atxes!». Sembla que es tractava simplement que, tal com sovint passa a les processons, una part de la comitiva s'havia encallat, trencant la unitat i l'harmonia de l'es-

pectacle. A un dels promotors —ara en diríem activistes— que tenia cura que no es trenqués el fil —imagineu-vos, si us plau, un centpeus partit pel mig—, se li acudí aquesta frase: «¡Endavant les atxes!», estimulante i senzill. Les atxes van tornar a avançar i sembla que la processó arribà amb ordre a feliç terme.

Faig aquest aclariment per justificar, abans d'enterrar-lo, el nom inicialment pensat. El situo des d'ara als llimbs, però no vull —no puc— condemnar-lo. Com tampoc no voldria que es pogués veure, en el mot que he escollit per suplir-lo, cap afany de definició estricta. Se m'ha acudit com una vivència que brota sense voler i que vol apuntar a l'esbalaiment que hom podria sentir quan ja s'hagués oblidat tot el que intento narrar-vos en el transcurs de les pàgines que us ofereixo.

Em proposo, en les notes que segueixen aquesta presentació, fer una crònica del nostre temps entrevista a través d'alguns fragments de la meua vida. Vosaltres també em podríeu explicar la vostra, però avui em toca a mi. No us diré pas tota la veritat, però us prometo que res del que us contaré no serà mentida. Diuen que la veritat, si no és integral, és la pitjor de les mentides. Jo no m'ho acabo de creure. Per arribar a la veritat sencera, hauria d'enverinar les meves paraules. No em convé a mi, ni puc fer cap malifeta als personatges que, havent conviscut amb mi, desfilen per les pàgines que vull escriure. I, encara que el reeiximent sigui difícil, us asseguro que em mou la intenció de desaflligir el record i asserenar-lo. La vida ja és prou immensa, enrevessada i confusa perquè puguem pretendre explicar-la. Ens hem de conformar amb rosegons, que, quan s'està afamat i assedegat, són la millor de les menges. Això, és clar, sempre que tinguem unes gotes d'aigua al nostre abast.

Preteinc portar-vos-les. I penso, sobretot, en els qui demanen a aquest món, a aquesta vida, una mica de conformitat, un bri d'esperança.

I també voldria de tot cor que als vostres ulls i dins la vostra pensa, el meu llibre fos optimista. Penso ara en el títol de

Louis-Ferdinand Céline *Voyage au bout de la nuit*. Desitjaria superar-lo i emmenar-vos a un viatge que, malgrat que fos organitzat, ens portés a un *Viatge vers l'arribada del dia*.

Per a la interpretació del que vaig a contar-vos, vosaltres —només vosaltres— teniu la paraula. Penseu que el meu llibre, malgrat tot, vol ser seriós. Si hi trobeu humor, és de passada. Si hi trobeu seriositat, quedeu-vos-la i decanteu-la cap a camins de reflexió. Com reproduí Muller: «Els qui estem condemnats a ser uns filòsofs...».

Són paraules, encara que abreujades, de Hegel.

Besalú, 24 de març del 1967

L'EXILI

Un matí de diumenge a Delle

Un diumenge de primavera de l'any 1940, em trobava a Delle, vila fronterera francesa, al llinar de Suïssa.

Evidentment, no hi era pas sol. Formava part d'un grup compacte de cinc amics; al voltant nostre, un grup més ampli, no pas massa gran, de presoners de guerra.

Tots érem espanyols o polonesos. I començo per aquí per centrar l'atenció dels qui em llegeixen i per tal que no confonguin la nostra estada a Delle amb una simple excursió o un vulgar *week-end*. L'any 1940, això últim encara no s'estilava.

La nit abans havíem estat estatjats a la nau d'una fàbrica tèxtil on vam ser portats per un escamot de soldats alemanys. Ens preguntaren d'on veníem. Vam dir que érem espanyols. Aquells nois *boches* es van tornar riallers i amables. Fins i tot van exultar.

—Camarades, ¡Franco, Hitler!...

Ens donaren tot seguit llesques de pa i pots de llard perquè les untéssim. Com que no ens enteníem gaire, tot era fer gresca i menjar. Ells reien guturalment, mentre nosaltres, al contrari, fèiem una rialleta de conills espantats. Però, mentrestant, ens atipàvem.

Al cap d'una estona, vam sentir crits i soroll a l'escala que menava a la nau. Arribaren al cancell uns homes que portaven uniforme de soldat polonès. Darrera d'ells hi havia uns

quants soldats alemanys que els empenyien a cops. Els acabaven d'agafar al voltant del poble.

Els qui ens ateniien van desviar l'atenció cap als nou arribats. Nosaltres, sortosament, vam passar a segon terme. Els pobres soldats polonesos foren apallissats i, quan ja rodolaven per terra, tots els alemanys presents van fer-los dormir a cop de culata.

En vingué un a donar-nos explicacions. Mig amb gestos, mig en francès i una mica en alemany, ens va donar a entendre que els polonesos eren molt dolents, que treien els ulls de les criatures, que violaven noies alemanyes i que havien calat foc en un poble del seu propi país a punt d'ésser ocupat per les tropes de Hitler.

Nosaltres hi fèiem una cara de circumstàncies semblant a la dels acomiadaments de dol. Endevinàvem la pedregada que s'acostava. Va tardar, però no massa.

Quan ja començava a fosquejar, vam ser interrogats per un oficial de la Reichswehr. No entenia que, essent espanyols, ens trobéssim allà. Naturalment, vam haver d'explicar-li-ho.

Ens trobàvem a Delle perquè érem dels qui havíem perdut la guerra civil espanyola. Ja un cop a França, ens havíem allistat a una Companyia de Treballadors Estrangers. Quan els alemanys trencaren el front, ens vam trobar encerclats com gats engabiats. I, finalment, vam anar a espetegar a Delle, per pur atzar —com hauríem pogut anar a espetegar a Dallas, per exemple. Érem bales perdudes d'un món enfollit contra el qual nosaltres no podíem lluitar i menys encara tractar de vèncer.

Respiràrem a fons perquè ja sabíem a què atenír-nos. L'oficial alemany fou reticent i correcte. Va venir-nos a dir —amb prou feines l'enteníem:

—Sou uns *rote Spanier*, i d'això n'haurem de parlar.

Els soldats alemanys que una hora abans havien estat els nostres amics quedaren estufits. No se'n sabien avenir. Ara eren ells que feien la cara de circumstàncies.

Arribà la nit i, amb ella, la calma. L'oficial que ens havia interrogat també tenia son, i suposo que se'n va anar a dormir. Nosaltres ens quedàrem allà, estirats sobre un llit fet de pedra fina i humitejada, coberta amb una miserable manta que havíem conservat i que encara no ens havien pres. La fatiga —més que la mort— és el son i el somni dels justos. Jo encara no tenia ganes de dormir. Havia d'acomplir una necessitat fisiològica imprescindible: anar a pixar. Previ permís, em vaig ficar per una porteta, vaig encendre un llum esblaimat i, mentre feia la feina, vaig contemplar el mur d'aquell recinte clos. Hi havia un clàssic dibuix en forma de cor, amb una fletxa que lluïa com un estel ferit i una llegenda que deia: *Claude, je t'aime*.

Malgrat l'ambient, vaig ressentir dintre meu el món proustià que jo, en aquell temps, tant apreciava. Vaig obrir la finestreta. Es veia una lluna tímida. Les estrelles, una mica vergonyoses, es volien amagar, però no podien.

Vaig anar a dormir, tenint davant meu la incertesa. Vaig cloure els ulls i vaig dormir com un soc, sense fe, però encara amb una espurna d'optimisme.

L'endemà al matí, ens van fer llevar d'hora. Aquells soldats alemanys, tan bonhomiosos el dia abans, cridaven amb veu esperitada:

—*Raus, raus...!*

Ens feren formar al pati de la fàbrica, espanyols i polonesos barrejats, de dos en dos, amb una parella de soldats davant, uns quants a dreta i esquerra i quatre més, amb fusells estesos, darrera nostre.

Vam caminar una mitja hora sota un silenci que feia esclatar el nostre pas, a través de camins assetjats per murs d'hortos i jardins. Ningú no preguntava on anàvem, però tots teníem la impressió que ens portaven a matar. Per això, el silenci era doble.

Però heus ací que mentre el sol anava pujant i l'aire esdevenia més tebi, ens acostàvem al poble. Delle s'oferia davant

nostre, allí mateix, i començàvem a tocar-lo amb el morro i la cua dels gossos que flairaven el nostre grup, que així, de mica en mica, per cansament i per complaença, anava perdent l'aire marcial que tant agradava als nostres guardians.

Ens portaren a la plaça gran de la vila. Enfront, l'església, que lluia un campanar pretensió i uns finestrals de coloraines gòtiques; al mig, un empedrat medieval, sobre el qual, segons vam endevinar a través del nostre olfacte i del que veiérem, havien pernoctat uns quants centenars de cavalls, madurs descendents d'aquells altres en el llom dels quals havien cavalcats dignes valquíries.

Ens van tenir un parell d'hores parats. El rellotge del campanar ja marcava les deu. Finalment, ens distribuïren per portals. Treien el cap homes i dones, joves i vells; però cap d'ells no entenia què passava.

Passava simplement que aquells alemanys no sabien què fer de nosaltres. I, com que s'havien informat que el poble estava brut, havien acordat que, per entretenir-nos i mentre arribaven decisions superiors, escombréssim la plaça de Delle.

Ho vam fer a consciència. Sota els crits dels alemanys, van ploure escombres. No pas d'aquelles fabricades amb canyes i espart de Múrcia. Eren unes escombres sòlides, pesades, permanents. Jo vaig pensar —quan em donaren la que em tocava— que dataven de l'època de Carlemany. I, amb aquest consol, vaig fer tot el possible per manejar-la amb traça.

Començarem a treballar. Les escombres, mogudes per una joventut frustrada que encara creia en la vida, arraconaven amb rapidesa la femta dels cavalls.

I, mentrestant, arribaven lentament amb aire solemne les famílies benestants del poble que anaven a missa. L'orgue ja sonava. Tot escombrant, mirava d'esquitllada les noies joves que anaven a l'església. Eren lletges, però a mi em semblaven boniques. I al cap d'una estona cantaven himnes litúrgics i transvasaven llurs veus per entremig dels finestrals gòtics.

Per un moment, el lirisme contingut de la meva adoles-

cència es desbordà. «Ja n'hi ha prou», vaig dir-me. Però les veus seguien cantant, i nosaltres, escombrant. La simfonia de la vida seguia.

Enmig d'aquesta comèdia, mentre havíem apilotat un munt de fems i les noies —més múrries— que sortien de missa ens feien l'ullet, vaig preguntar a en Pere Vives, el nostre filòsof:

—¿Em pots dir per quins set sous, per quina lluna, ens trobem avui aquí, a Delle, a més de mil quilòmetres de Barcelona?

De moment, va callar. Deixà l'escombra i em va mirar. Però després, mentre els soldats alemanys s'emborratxaven de cervesa dins un bar, va parlar-me.

El que en Pere Vives, mort després pels nazis, gràcies a una injecció de benzina donada directament al cor, va dir-me, ja us ho contaré després. No vull, de moment, emmurriar-vos. A més, el que ara us explicaré, encara que no aclareixi la raó transcendent del perquè de la nostra estada a Delle, aquell diumenge de primavera, ens en donarà una explicació fílmica, de tipus argumental, de caràcter físic.